

ŞİİR VE GELENEK ÜZERİNE KONUŞMALAR/yirmibir

Prof. Dr. Memmed İsmayıl

Konuşturan: **Tayyib Atmaca**

Aynı milletin ata topraklarında kalan Azerbaycan'da doğup ve bütün Türk Dünyasında tanınan bir şairsiniz, önünüzde tarihi bir kapı var ve siz bu kapıyı elinizde avuç alanınızı aşan bir usta elinde dövülmüş bir açar ile sözüün kapısını açtığımızda gelenek ve şiir üzerine döşediğiniz, ruh ve gönül işçiliği ile süslediğiniz şiir otağı nasıl meydana geldi?

Öncelikle bu ilgi çekici soru için teşekkür ederim, Tayyib Bey. Bu benim inancımdır ki, biz daha dünyaya gelmeden önce Allah dediğimiz ilah kudret bizi -sürgün yerine- bu dünyaya gönderirken bizden yeryüzünde hangi mesleği yapacağımızı sorar. Yeryüzüne inebilmek için Ruh halindeki her birey bir şeyler söyler, galiba ben de şair olacağımı söylemişim. Dokuz ay yaşamak zorunda kaldığımız ana rahminin kaynar tüneline birçoğumuz Allah'a dediğimiz mesleği unutuyoruz. Bu dünyadaki uğursuzluklar galiba bu unutkanlıktan başlıyor. Şükürler olsun ki, ben unutmadım ve diyebilirim ki, şiir benim için bir karasevdadır. Rus şairi Baratinski'nin söylediği gibi "yetenek bir Tanrı görevidir ve sanatkâr bu görevi kutsal bir biçimde yerine getirmelidir." Böylece diyebilirim ki, tanrısal ruh ve gönül işbirliği şiir otağını oluşturmuştur.

İlk şiir kıvılcımı yüreğinize nasıl düştü, ilk gençlik dönemlerinizden başlayarak günümüze doğru bir yolculuk yapalım. Şiirde sizi etkileyen özellikle Azerbaycanlı şairler kimler oldu?

Çocukluğumla ilgili saatlerce konuşabilirim. Olağanüstü bir çocukluğum vardı desem abartmamış olurum. Zaten dünyaya gelişim de mucizevî bir biçimde gerçekleşmiş. Köyümüzün en güzel kızlarından olan annem, babamla evlenmeden önce iki kez evlenmiş, ama çocuğu olmadığından baba evine geri dönmüş. Köyümüzün yiğit oğlanlarından biri olan babam ise namus meselesinden dolayı birisini katletmiş ve cezaevine atılmış. Cezaevinden çıktıktan sonra anneme mektup göndermiş ve onunla evlenmek istediğini yazmış. Ancak annem bu teklife olumlu cevap vermemiş. O zaman babam bir orman patikasında annemin önünü kesmiş ve neden benim teklifime cevap vermiyorsun diye, sormuş. Annem de:

-Kardeş, ben meyvesiz söğüt ağacıyım, benden sana yar olmaz, demiş.

O zaman babam:

-Merak etme, Allah isterse meyvesiz söğüt ağacı da meyve verir, demiş.

Böylece onlar evlenmişler ve dokuz ay sonra mucize olmuş, meyvesiz söğüt ağacı da meyve vermiş, ben dünyaya gelmişim. Ama annemle babamın birlikteliği uzun sürmemiş. Ben bir buçuk yaşımdayken babam İkinci Cihan savaşına gitmiş. Sonralar annemin anlattıklarına göre, tren garında askerleri alıp hiçliğe götürecek treni beklerken annemin kucağında uyuyakalmışım. Babam ayrılık anında:

-Ne uyursun oğlum, belki bu ayrılık son ayrılıktır uyan demiş, ama ben uyanmamışım. Babamdan bana yalnızca damarımda çağlayan asil kanından gayrı bir şey kalmadı, hatta bakıp gözyaşları akıtabileceğim bir fotoğrafı bile yok. Yıllar sonra yazdığım "Baba Resmi" şiirimde içimi şöyle dökmüştüm:

O tren giderdi dert çeke çeke

Yatan körpenin de rüyası kardı..

Açsaydı kör olmuş gözünü, belki

İçinde bir baba resmi kalardı...

Böylece babadan öksüz kaldığımdan çok duygusal bir çocukluğum oldu. Çiçekten çiçeğe uçan bir kelebeğin ardından sabahtan akşama gezerek ve hayallere dalıp durdum. Baharın gelişi, güllerin, çiçeklerin açışı beni öyle etkiledi ki, yerimde duramıyordum. Ve bu güzelliğe bigâne kalan insanları anlamakta zorluk çekiyordum... Çocukluk zamanlarımda, bizim köyümüzde bağlama çalamayan birisini bulmak zordu. Herkes bağlama çalıyor, şiir söylüyordu. Hatta benim Şemşed amcam bile çok iyi bağlama çalar ve şiirler söylerdi. Dördüncü sınıfta okuyordum. O zamanlar köylerde kolhoz denilen bir kurum vardı. Anam kolhozun manda çiftliğinde süt sağardı. Kışın köyde yazın ise yaylada oluyorduk. Bir defa anamdan gizli yayladan köyümüze gitmiştim. Gündüzleri arkadaşarımla çay sularında yüzüyor, akşamları amcamlarda geceliyordum. Sonra anam yayladan ardım sıra köye gelerek beni yanına alıp yeniden yaylaya götürürdü. Ama artık ben hastaydım. Dağ yollarını yürümekte zorluk çekiyordum. Yanımızdan bir öküz arabası ge-

çiyordu, anam arabacıdan beni de arabasına almasını rica etti. Amma arabacı izin vermedi. Böylece anam beni sırtına alıp zar zor yayladaki çadırımıza götürdü. Üç gün aralıksız uyumuşum. Sonraları işittim ki, o günlerde komşu kadınlar anama oğluna bade içiriliyor, haberin olsun demişler. Gerçekten de ne olduysa bilinçsiz uyuduğum o üç günde oldu. Dördüncü gün gözlerimi açtığımda ilk işim, uzak dağ köylerinden birinde yaşayan üvey bacıma şiirle mektup yazmak olmuştu. Bu benim ilk şiirimdi. O şiiri yazdığım günün ruh hali halen de benimledir. Hastalık sonrası, çevredeki ormanın güllü çiçekli nefesi bende öyle bir ruh hali yaratmıştı ki, ancak o ruh halini mısralara dökerek rahatlıyordum. Ve böylece köyümüzün şiir yazarlar arasına ben de dâhil olmuşum. Benim gözümde o dönemler köyümüzün esrarengiz taşı, ağacı da şiir fısıldıyordu, o ne karşısı konulmaz duyguydu, ilahi?! İlk şiirin (ona şiir demek doğru ise) sonrası gelecekti. O zamanlar şiir yazmam, aşağı yukarı her kesin bağlama çaldığı koşuk koştuğu bizim dağ köyünde alay konusu olmuştu:

-Duydunuz mu Gülzar'ın oğlu şair olmuş. Bu dedikodular bir taraftan beni üzerken, öteki yandan beni kendimi kanıtlamama vesile olmuştu. Kendi kendime dedikodulara cevap gibi: Bak görürsünüz Gülzar'ın oğlu nasıl da şair olur, diye içimden konuşuyordum. Bir tek edebiyat hocamız bana inanıp, inanmamak arasında kalarak okul duvar gazetesini hazırlamak işinde beni görevlendirmişti. Bu zor bir görev olsa da, üstesinden geldim. Çok sonralar kurucusu ve genel yayın yönetmeni olduğum ünlü "Gençlik" dergisini hazırlarken gördüm ki, edebiyat hocamızın da bir bildiği varmış.

Sonra ilçe gazetesine küçük makaleler ve şiirler gönderdim. İlçe gazetesinden gelen ilk mektup anamla beni öyle heyecanlandırmıştı ki? İlk defa adımın matbaa harfleriyle yazılmış olduğu bir mektup almıştım. Annemle sevincimize diyecek yoktu. İlçe gazetesi ofisinde edebiyat topluluğu oluşturulmuştu. Benim de oraya katılmamı istiyorlardı. Önceden ciddi hazırlıklar yapmıştım. Anam giyimimi, kuşamımı, ben ise şiir defterimi hazırlamıştım. Yarın ilçe merkezine gidecektim. O zamanlar köyümüzün yolları berbat idi, araba gelse de, günde bir iki kez ormandan odun taşımaya yük arabaları gelirdi. Sabahın köründe anam beni uyandırdı.

-Uyan oğlum, az önce orman tarafına bir odun arabası geçti, birazdan geri dönecek, geç kalmayalım. Gerçekten de biraz sonra orman tarafından araba gürültüsü işitecek yola koşmuştuk. Sürücü önce arabayı durdurmak istemedi, sonra tereddütle de olsa frene bastı ve yüklü arabanın taze tekerlekleri yeni yağmış kar üzerinde iz bırakarak fısıltı ile durdu. Belki frene basan sürücünün ayağı değil, benim kaderimin elleri idi. O frene basılmasaydı, o araba durmasaydı, belki de şair olarak tanınmayacak Memmed İsmayıl imzasını da taşımayacaktım. Kabinde yer olmadığından odunların üstüne çıktım. Araba yola düşmüş, karlı yollarda yalnız başına kalan anamın dudakları kıpırdıyor, galiba ilk seferine çıkan oğlu için dua ediyordu. Arabanın üstünde titriyordum. Paltosuz, mantosuz insan üşümesin de ne yapsın?

İlçe merkezinde gazete ofisinin adresini öğrendim. Toplantıya katılanların hepsi yaşça benden büyüklerdi. Âşıklar, şairler birer birer şiirlerini okumaya başladığında saçlarım diken diken olmuştu. Köyde arabayı kaçırmayayım diye acele etmiş, şiir defterimi unutmuşum. Dünya gözümde kararmıştı, uğur işaretlerine inançlı biri olduğumdan bu olayı kötüye yormuştum: Anlaşılan o ki, Allah benim şair olmamı istemiyor, isteseydi, hiç şiir defterimi unuttur muydum, diye düşündüm. Kalem, kâğıt bulup aklımda kalan bir şiirimi yazdım. Şairler şiirlerini okuyor, tartışmalar uzuyor ve bana sıra gelmiyordu. Bayırda kış ayazı olduğundan odanın pencere camları buzdan nakış bağlamıştı. Aradan iki saat mi, üç saat mi geçmiş bilemedim kapı çalındı. Gazetenin şakacı genel yayın yönetmeni, -bakın bu gelen hepinizden daha iyi bir şair, iyi olmasaydı, toplantıya geç kalır mıydı, dedi. O zaman odanın kapısı yavaş yavaş cırıltıyla aralandı. Saçlarım diken diken oldu, kapının arasından gözükken, saçları kar bağlamış anamındı içeri giren. Benim cefakeş anam unuttuğum şiir defterimi de alıp köyümüzle ilçe merkezi arasındaki on yedi kilometrelik yolu kar kış demeden koşu koşu gelmişti ki, biricik oğlunun ilk uğuru taşa dönmesin...

Peki, anneniz şiir defterini getirdiğinde o anki yaşadığınız duygular ve o mecliste aklınızda kaldığı kadarıyla kimler vardı? Şiirlerinizi okuduğunuzda oradaki âşıkların şairlerin tepkileri nasıl oldu?

Anamın şiir defterimi getirmesi içimi ferahlatmıştı. Galiba artık uğurum taşa dönmeyecekti. Anam, benim cefakeş anam bu defa da Hızır gibi yardımına koşmuştu. Tükürsen, gökte buz olan o karlı günde anam köyümüze döndü. Bense içimde anamla, ilahi kudretle coşup taşan duygularla sıramı bekledim. O toplantıda kimler yoktu ki. Sonralar yakından tanışacağım bu adamlar ünlü âşıklar ve saz şairleri idi. Onların bazıları Türkiye'de de ün kazanmışlardı. Koca Kartal lakaplı Mikayıl Azaflı, Âşık Akber Ceferov, Âşık İmran Hesenov, el şairleri İsmayıl Sadıqlı, Hasan Mülkölü, Selim Sinedefer, Telman Tovuzlu ve şimdi adını anımsayamadığım daha kimler... Yaşım küçük olduğundan en sonda bana söz verildi. Ama o

zamana kadar okunan şiirlere küçük yaşına rağmen eleştiri yapmam gazetenin genel yayın yönetmeni Musa Mehman'ı çok etkilemişti. -Sen bunun boyuna bosuna, bir de eleştirisine bak, demişti. Okuduğum şiirler fena karşılanmadı. Amma gazetenin genel yayın yönetmeni okuduğum şiirleri hatta tüm şiir defterimi aldı, yayın için gerek olanı biz kendimiz seçeceğiz, dedi.

Böylece defterimi gazete ofisine bırakıp, köyümüze döndüm. Gazetede şiirim yayınlanacağına öyle büyük inancım vardı ki bu inançla günleri ipe çekip durdum.

O karlı mart gününün sevincini hiçbir zaman unutamadım, unutmam da. Gözüm yollarda kalmıştı. O sisli mart günü evimizde tepeleri aşır gelen karlı kış yollarına bakıyordum. O gün tepeden bize doğru gelen Tahir öğretmeni gördüm. (Bu o Tahir öğretmendi ki, hiciv şiirleri diller ezberi idi. Şiirlerimi ona gösterir, fikrini sorardım. Tahir öğretmenin hattı nakkaş hattına benziyordu.) Şiir defterimi ona vererek ve ricada bulundum. Hem kendi şiirlerinden örnekler yazarak hem de benim şiirlerimi incelemişti. Ben gazetenin genel yayın yönetmenine şiir defterimi iletirken heyecandan bunları belirtmeyi unutmuştum. Genel yayın yönetmeni şiirlerin hepsinin benim olduğunu düşünmüş. Tahir öğretmenin "Dağlar" şiirini ve benim 8 Mart bayramı ile ilgili şiirimi (imzam olmadan) gazetenin aynı sayısında yayınlamıştı. Koşa koşa Tahir öğretmene ulaştım.

-Şiirlerin yayınlanmış kutluyorum, dedi ve gazeteyi bana verdi. Öğretmene sağ ol bile diyemeden ilahi sevincin kanatlarında kambur damımıza koştum. Annem evde yoktu, o zaman komşumuz sağır Hatın bibiyi kucaklayıp:

-Şiirim, yayınlandı, şiirim yayınlandı diye bağurdım. Bir şey anlamayan Hatın bibi:

-Hay, hay demekle yetindi. Gerçekten şimdi o günün sevincini anlatmaktan acizim. Ama aradan az bir zaman geçtikten sonra durumu fark edecek, kendi kendimden utanmış ve Tahir hocamın büyüklüğü karşısında hayrete düşmüştüm. Adamın şiiri benim adıma yayınlanmış, ama sanki bir şey olmamış gibi beni kutlamayı da ihmal etmemişti. Aradan fazla zaman geçmeden, eleştirilenlerden biri gazetede yayınlanan şiirlerle ilgili makale yazmış ve benim adıma yayınlanan "Dağlar" şiirini övecek, ama adımın yazılmadığı anonim yayınlanan "8 Mart" şiirini eleştirmişti. Bu durum beni nasıl da üzmüştü, bilemezsiniz. Onu belirteyim ki, bu olay uzun zaman beni üzse de bana kendini kanıtlama azmi de vermişti. Ve ne ilginç ki, sonraları ben o ilk yayınlanan şiirlerin hiç birini kitaplarıma dâhil etmedim. Ama o olayları da hiçbir zaman unutmadım.

Biraz da gençlik yıllarınıza dönelim yayın yönetmeni olduğunuz "Gençlik" dergisi ile neler yaptınız. Bu dergi aynı zamanda şimdi bağımsız olmasında alın teri döktüğünüz Azerbaycan'da nasıl bir meşale oldu?

Bu, uzun cevap gerektiren bir soru. Ama ben kısa kesmeye çalışayım. Okulu bitirdikten sonra Bakü'ye üniversite sınavına katılmak için köyümüzden birisi ile gitmem gerekiyordu. O dönemde ki, daha bizim soydan hiç kimse lisans eğitimi almamıştı ve beni de Bakü'ye götüreceğini bulmak zor bir işti. Nihayetinde o zaman lisans eğitimini yenice tamamlamış birisi köyümüzden birkaç genci Bakü'ye götürecekti. (Doğal olarak hem de fakirlik içinde kıvrılan ailelerimizi kandıracağı para ile) Adam beni kendi isteğim doğrultusunda gazetecilik bölümüne değil, kendi öngördüğü bir bölüme evraklarımı verdi ama sınavlarda pek de iyi puanlar alamadım ve kaydımı da yaptıramadım. Sonra bir süre Bakü'de işçilik yaptım ve nihayetinde üniversiteye kaydımı yaptırdım. Ama bölümüm yine gazetecilik olmadı. İçimde hep gazetede, dergide, televizyonda, radyoda çalışabilmek arzusu vardı. Şimdi "Gençlik" dergisine kadar nerelerde çalıştıklarımı yazacak olursam uzun bir liste tutar. Uzun uğraştan sonra zar zor ilçe gazetesinde bir prova okuyucusu olarak çalıştım. Bu, benim "Gençlik" dergisine giden yolumun ilk başlangıcıydı. Sonra televizyon, sinema stüdyosu ve yılda 250 kitap yayınlayan "Işık" yayınevinin genel yayınevi müdürlüğü görevi. Ama hep arzum gazete veya dergide çalışmaktı. Okul duvar gazetesinden başlayan bu arzu yolu nihayet zor da olsa amacıma ulaştım. Ülke gazetelerini, dergilerini okuduğumda hem içimde bir sızı olurdu, böyle gazete ve dergi mi hazırlanır, diye. Onların yerine ben olsaydım, öyle gazete ve dergi hazırlardım ki, okuyucu hayran kalırdı. Önceki görevlerimde de başarılarla ulaşmıştım. Azerbaycan Televizyonculuğu tarihinde Azerbaycan gazeteciler birliğinin Altın Kalem ödülü, hazırladığım milli televizyon programı olan "Odlar Diyarı" sebebiyle ilk defa bana verilecekti. Ama ben arzularımın imkânlarının örtüşeceği bir basın organı arayışındaydım. Nihayetinde bu arzuma kavuştum. Bana Komünist partisinin gençlik kolundan yeni yayın hayatına başlayacak Azerbaycan ve Rus dillerinde yayınlanacak "Gençlik" dergisine genel yayın yönetmenliği görevi önerildi. Ben hiç tereddüt etmeden evet dedim. Bu cevaba çocukları şaşıracaktı: 250 kitap yayınlayan basın yayınevi genel müdürlüğü görevini hangi akli başında olan

adam, daha ofisi, abonesi olmayan dergiye değişebilir. Ama ben değiştim, çünkü ilk defa arzularımınla imkânlarım örtüşüyordu. İlk başta herkes bu işe kuşku ile bakıyordu, ama derginin ilk sayısı yayınlandığında büyük yankılar uyandırmıştı. Sebebi de gerek içerik gerekse de tasarımı bakımından tamamen farklı yeni basın yayın organı gün ışığına çıkmıştı. O zamana kadar yasak olunan konuların hepsi dergide yer almıştı. Parçalanmış vatan, Güney Kuzey Azerbaycan problemi, Türk Dünyası ilişkileri, Latin alfabesi tartışmaları vb. konular derginin ilk sayısından okuyucuların en çok sevdikleri bir düzeye ulaşmıştı. Hem de dergi iki dilde Azerbaycan Türkçesi ve Rusça yayınlandığından, Eski Sovyetler Birliğinin tüm bölgelerine yayılıyordu. Az zaman zarfında derginin tirajı Azerbaycan'da yayınlanan tüm gazete ve dergilerin genel tirajından bir buçuk katına ulaşmıştı. Dergi o derecede ün kazanmıştı ki, en katı Sovyet sansürü bu ünün karşısında geri çekildi ve biz istediğimiz problemleri derginin sayfalarına taşıyabiliyorduk. Ve böylece komünist düşüncesine körü körüne hizmet gösteren öteki yayın organları "Gençlik"ın etkisiyle kendi işlerine çeki düzen vermek zorunda kaldılar.

Azerbaycan'ın yeniden müstakil bir devlet olması yolunda "Gençlik" Dergisi'nin payı inkâr edilemez. Dergide yazan şair ve yazarların birçoğu bir meşale olup bağımsızlık sevdasını tutuşturdu diyebilir miyiz?

Bunu sadece biz değil, Azerbaycan'da büyük çoğunluk böyle biliyor. İlk olarak ondan başlayım ki, "Gençlik" dergisi yayın hayatına başladığında her taraftan üzerime geliyor, önemli görevlerde çalışanlar kendi akrabalarını derginin kadrosuna aldırarak istiyorlardı. Hatta ben Azerbaycan Komünist Partisi Gençlik kolunun sekreterinin bile akrabasını göreve almadım. (Oysaki dergi onların organı idi!) İlk işim yeteneği olan gençleri göreve getirmek oldu. Böylece düşünceleri yıpranmamış bu gençler kendileri ile dergiye yeni bir nefes getirecekti. İkincisi, dergi zevklerin her yönlü paylaşımı için yalnızca merkezde-Bakü'de yaşayanları değil, ülkenin her köşesinde yaşayan eli merkeze-başkente ulaşmayan milyonların katkısı ve isteği doğrultusunda hazırlanacaktı. Her gün adresimize yüzlerle mektup geliyordu. Ayrıca mektuplar şubesi olmasına rağmen o mektupları birer birer kendim okuyorum ve o mektuplara dergi sayfalarında yeterince yer veriyordum. O mektupları kendi okumamın sebebi çok basitti. Yirmi beş yıl önce uzak dağ köyünden Bakü'ye gazete ve dergi yazıhanelerine gönderdiğim mektuplara ya hiç cevap verilmiyordu ya da verilen cevaplar baştan savma cevaplar oluyordu. O nedenle de bir genel yayın yönetmeni olarak, adresime gelen mektuplara kendi kendime gönderdiğim mektuplar gibi bakıyordum. Bu davranışlar da dalga dalga topluma yayılıyor, okuyucular dergimizin hem okuyucuları, hem de yazarları oluyordu. Az zaman zarfında derginin toplum arasında böyle aksi seda doğurmasının nedenlerinden biri de bu sıkı ilişkilerdi. Ayrıca dergide gerçekten de olağanüstü, isyankâr işler görülürdü. Daha Latin alfabesine geçişin hayal bile edilmediği dönemlerde derginin adı büyük harflerle Latince, içerisinde ise Kiril alfabesiyle yazılıyordu. Hatta Türk sözünün yasak olunduğu o dönemlerde; Kıbrıs'la, Türkiye ile ilgili öğretici, tarihi makaleler, Hüseyin Nihal Atsız'ın, Necip Fazıl Kısakürek'in, Ali Akbaş'ın şiirleri Latin alfabesi ile yayınlanıyordu. Hatta bir defa derginin kapağında ilk Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin Ruslarca yasaklanmış olan bayrak resmini Arif Nihat Asya'nın "Bayrak" şiiri ile birlikte yayımlamıştım. Bunların yanı sıra dergide Rus-İran savaşları sonrası 1828 senesinde bu devletler arasında Azerbaycan'ın Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye bölünmesini içeren sözleşmenin tercümesini ve Bahtiyar Vahapzade'nin o döneme kadar yayınlanmasına imkân verilmeyen aynı konulu "Gülistan" poemini yayınladık. Aradan bunca zaman geçmesine rağmen şimdi bu satırları yazarken, kendi kendime yaptığımız bu korkulu işlere hayret ediyorum. Bunları nasıl yapa bildik diye. Galiba Tanrı, kader denilen kudret hakikati savunan, milletinin yanında yer alan insanlara destek oluyor.. Biliyorsunuz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Latin alfabesine şimdi geçiyor, biz ise Azerbaycan özgürlüğüne kavuşmadan, Latin alfabesine geçiş yasalaşmadan derginin bünyesinde Latin alfabesi ile "Oku" ve "Alfabe" ders kitapları hazırlayıp okullara yaymıştık.

Hiç unutmam, 1990 yılının Ocak ayında Rus orduları Bakü'de mezalim, katliam türetmişti ve basında bu olayların gündeme gelmesine Moskova'dan gelen sansür görevlileri imkân vermiyorlardı. Azerbaycan sansür kurumundan bana dergimizin Ocak kırgını ile ilgili sayısına Moskova'dan gelmiş generalin yasak koyduğunu bildirdiler. Şimdi o generale neler dediğimi burada geniş bir şekilde yazacak olsam, lafı uzatmış olurum. Kısaca onu diyeyim ki, burası sizin için bir sömürge ülkesi değil, ya derginin yayımına izin vereceksiniz, ya da yarın bu binanın önünde derginin 350 bin genç abonelerinin ayaklandığını göreceksiniz, dedim. General geri çekildi ve dergimiz bizim istediğimiz biçimde yayımlandı. Onu da diyeyim ki, her sayımız yayınlandıktan sonra ofisimize telefon açıp, Memmed İsmayıl'ı cezaevine atmamışlar mı, diye soranlar oluyordu. "Gençlik" böyle bir zor dönemin evladıydı. Ve çevresinde özgür düşünen özgür-

lüge can atan büyük bir yazar ve okuyucu ordusu olgunlaştırmıştı. “Gençlik” kendi işlevleri ile insanların içinden yetmiş yılda birikmiş amansız korku hissini çıkarabilmişti. Bakü’deki “Azatlık Meydanı”ndaki özgürlük mitinglerine yol “Gençlik”in sayfalarından geçip gidiyordu.

Azerbaycan’da şairlerinin, âşıklarının gelenekle bağlarını koparmamaları dillerine ve kültürlerine sahip çıkmaları günümüzde de yaşatılıyor. Azerbaycan’da usta şair ve âşıkların şiirleri, türküleri hemen hemen toplumun bütün kesimlerinin hafızasının bir kenarında duruyor. Gerektiği zaman her hangi bir kişi Fuzuli’den, Genceli Nizami’den, Dirili Qurbani’den bir şiir, Âşık Elesger’den, Şemkirli Hüseyin’den bir türkü okuyabilir. Bu kültür bağı nasıl kuruluyor?

Şairlik bir toplumun kan çeken yeri, ağrıyan noktası olmaktan başlar. Tayyib Bey, biliyorsun, devleti, ordusu, topu, tüfeği olmayan memleketlerde orduyu, topu, tüfeği şairlerin sözleri, âşıkların türküleri karşıyor. Yani özgür olmayan, olamayan topluluklar özgürlüklerini sazda, sözde arıyorlar. Yani insanların sığınabileceği tek umut yeri âşıkların sazları, şairlerin sözleri oluyor. Yani nerde saz var, orada Türk, nerde Türk var orada sazın olması kaçınılmazdır. Uzun zaman zarfında devleti, ordusu olmayan benim memleketimde sazın, sözün, şiirin bu kadar sevilmesinin esas nedenlerinden biri bu dediklerim olsa gerek. Şurada Köroğlu (Goroğlu, Koroğlu) destanının Anadolu, Azerbaycan, Türkmen varyantlarını kıyaslar isek, en mükemmelinin Türkmen, sonra Azerbaycan, sonra ise Anadolu varyantı olduğunu görürüz. Nedeni biliyor musunuz nedir? Bu varyantlar oluşturulurken Türkmenistan ve Azerbaycan’da güçlü bir devlet yoktu ve toplum kendi içerisinde düştüğü belalardan onu kurtarabilecek kahraman arayışında idi. Türkmenistan’da Goroğlu (Mezarinoğlu), Azerbaycan’da ise Koroğlu böyle bir halk kahramanı olacaktı. Anadolu’da ise Köroğlu kahraman değil eşkıya idi. Anadolu Türklüğüne halk kahramanı gerek değildi, onun Osmanlı gibi devleti, padişah gibi kahramanı vardı.

Bunların yanı sıra düşünüyorum ki, ayrıca Azerbaycan Türkleri öteki Türk toplulukları içerisinde saza, söze daha düşkünler. Çinliler, Japonlar beş bin senelik ananelerini günümüze taşıdıkları gibi şükürler olsun ki, şimdilik Azerbaycan Türkleri de sözlü geleneklerini titizlikle muhafaza etmektedirler.

Uzun zamandır Çanakkale’de yaşıyorsunuz. Çanakkale ve İstanbul Boğazı Bakü’de Azatlık Meydanı karşısındaki Sahil’e benziyor. Şiirlerinizde hasret, vatan, gurbet bir yavuklu gibi yüreğinizin bir köşesinde devamlı zihninizi meşgul ediyor. “Uzun Bir Cümledir Vatan Toprağı” şiir başlığınızdan yola çıkarak, vatan, hasret ve gurbetin karşılığı nedir sizde?

Evet Tayyib Bey, hatta gurbetin de yakını ve üveyi olur. Bir Azerbaycan Türkü için Türkiye tabii ki, kardeş gurbettir. Ve onu da düşünsek ki, zaten dünyamızın kendisi hepimizin sürgün ve gurbet yeridir. O zaman gurbeti sınıflandırmanın da anlamı kalmaz. Bir zamanlar “Gurbet” şiirimde şöyle mısralar vardı: Birce Ana-vatandır, yerde kalanı gurbet. Yani aslında yalnızca ana rahmi vatandır, ruhun yer-yüzüne gelmesine vesile olan ana rahmi! Dünyaya geldin mi artık gurbetler, hicretler başlıyor. Doğru diyorsun, Çanakkale boğazı da bir bakıma Hazar sularının sahil kıyısının görüntüsüne benziyor. Benim Bakü’deki evimin pencereleri Hazar denizine açılıyor, burada Çanakkale’de de iş yerimden nerdeyse aynı manzara boğaz suları gözükyor. Aslında her insan kendi alın yazısının coğrafyasını doldurmakla uğraşiyor. Daha Azerbaycan’da yaşadığım ve Türkiye’ye gelmenin çok zor olduğu dönemlerde nedense böyle mısralar yazmıştım: İki sahil yakasıyım,

İki sahil yakasıyım,

Hasret hasret bakasıyım...

Ben Dardanel boğazıyım,

Her kes benden geçib gider...

Bu ne tür içe dolma ki, şiirin yazılışından on sene sonra ben Türkiye’nin başka bir yerinde değil de şiirimde adı geçen Dardanel (Çanakkale) boğazının kıyısındaki şehirde yaşıyor ve çalışıyorum. Burası Batıya bakıldığında Türklüğün bitip Rum’un başladığı bir yer, doğuya bakıldığında ise Tanrı ve Himalaya dağlarına kadar kuzeyle güneyin kavşağında bir Türk vadisinin uzandığını görüyoruz. “Uzun Bir Cümledir Vatan Toprağı” şiirinde de kızıl alma yolculuğunda büyük Türk coğrafyası kastedilmektedir.

Belki görüntü olarak ya da zorunlu olarak Türkiye’ye göçe zorlanmam da kaderin diktesi ile olmuştur, kim bilir. Ege kıyılarından elini gözünün üstüne koyup da Tanrı dağlarına göz atmak her baba yiğide kismet olmuyor ki?!